

על הפרשה

❖ תורה מחשבה ומוסר ❖ פרשת וקהל פקודי - החודש ❖ כג' אדר תש"פ ❖

פרשת השבוע

לימוד התורה בשבת

"וביום השביעי יהיה לכם קדש" (לה, ב).

אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, תח), אמר הקדוש ברוך הוא עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניכם רבנים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת.

המשיל על כך המגיד מדובנא משל נחרץ, לאחד שהרחיק נדוד ועזב את משפחתו ואת כל בית אביו לגור בארץ אחרת, והיו עניני נשואות וכלות אולי יראה איזה אורח הבא מעיר מולדתו למען ישאל את פיו על בני משפחתו ולא עלתה בידו. לימים בא עני אחד הסובב ומחזר על הפתחים, והנה כבואו אל ביתו הכיר בו כי הוא מעיר מולדתו, וישמח מאוד לקראתו ורצה להשתעשע עמו לשאול אותו על בית אביו ומשפחתו. ויאמר אליו העני מדוע תעצרני, הלא לעשות מלאכה באתי הנה, ולמה תגרום לי הפסד. ויאמר לו, אם כן הגידה נא לי כמה עלה בדעתך לקבץ פה, אמר לו ב' או ג' זהובים, אמר לו הא לך ג' זהובים ושבע עמדי.

ויעש כן וישב עמו והתחיל לספר לו עסק משפחתו ואודותיהם ושלוש בניהם. ויהי אך התחיל לספר נפלה עליו תרדמה והוא יושב ומתנמנם, ויאמר אחר כי זכיתי להיות לי מקום לנוח בו אבקש את הבעל הבית ויתן לי מקום מנוחה ואשכבה ואישן. כעס עליו הבעל הבית ויאמר, הלא אנכי עשיתי אותך איש בטל היום הזה למען הפק טובתו, ולמען תספר לי משלום משפחתי, ועתה מה לך לנוח ומדוע תשכב ותרדם.

והנמשל הוא, הקב"ה נתן לאדם נפש עלינה חצובה מתחת כסא כבודו, ובכל ימי השבוע גם כי הקב"ה משתוקק לשמוע טובות ממונה, אך האדם טרוד בעסקיו, ולכן הגביל להשתעשע עמו ביום השבת והספיק לנו עבור זה ביום השישי לחם יומיים, למען נהיה נקיים ביום השבת מכל טרדה, ונוכל להשתעשע בקרבת אלקים ולשוש באהבתו.

וזה מה שאמר הכתוב "ששת ימים תעשה מלאכה" ואתה טרוד בעסקי הגוף, אבל "וביום השביעי יהיה לכם קדש" ויש לייחד יום זה רק לה' לבדו, כי הוא נתן לך את המנוחה כדי להשתעשע בלימוד תורתו, ולא כדי לנוח ולישן.

"ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש" (לה, ב).

כתב הגר"י ניימן זצ"ל, שהתורה כתבה "תעשה" עם ניקוד צירה ולא בפתח, כדי ללמדנו שאם האדם מכיר שבכל ששת ימי המעשה המלאכה נעשית מאלוה ולא הוא עושה אותה, יותר קל לו לשמור את השבת, כי מאמין שהכל מהקב"ה ולא מכוחו. אבל אם חושב כי כוחו ועוצם ידו עשה הכל, אז קשה לו לעזוב את עבודתו ומרגיש שמפסיד מוכר.

והביא את משולו הנזק של החפץ חיים זצ"ל, לאחד שיש לו חבית מלאה מים ויש לה ברו, ורוצה לעשות עוד ברו כדי שיצאו יותר מים, הרי בודאי היא שטות גדולה, כי בזה שיעשה עוד ברו לא יצאו יותר מים ממה שנמצא בחבית, אלא שהם יצאו יותר מהר. כך האדם שרוצה להוסיף עוד סיבה כדי להרויח בפרנסתו שנוגרת עליו, אין הוא אלא כמי שעושה עוד ברו לחבית.

"וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו" (לה, י).

מהו ענין החכמת לב שמוזכרת בכל מלאכת המשכן, ולכאורה החכמה מצויה במח יותר מן הלב.

ביאר המשגיח הגר"ל חסנן זצ"ל, שאכן זו המעוטה אשר טועים בה רוב בני האדם, כי אנו קוראים חכם למי שנתחכם במוחו אף אם לבו בל עמו, והאדם המדבר דברי חכמה בפיו הוא החכם בעינינו. ואך יתכן אדם שיוודע ומכיר בחכמה בכל מיני עשבים אם הם טובים למאכל או שהם סם המות, ויבחר לו לאכילתו דוקא אותם אשר הם סם המות, הלא ודאי שלא נוכל לסמוך אף על חכמתו היוצאת מפיו, כי הוא מתנהג באופן מסוכן.

ולכן למדתנו התורה, שהחכמה האמיתית היא באופן שהיא משפיעה על לב האדם, והוא מתנהג במעשיו על פי חכמתו, והיא נקראת "חכם לב".

"ויבאו כל איש אשר נשאו לבו" (לה, כא).

כתב הרמב"ן, וטעם אשר נשאו לבו, לקרבה אל המלאכה, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימן בהן ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר.

עורר על כך המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל, מכאן יש ללמוד את ענין ה"נשיאות לב" שצריך כדי לקנות את החכמה, ואין צריך כלל ללמוד לשם כך, אלא רק בטחון בה', וכמו שמתפללים באהבה רבה "בעבור אבותינו שבטחו בך וכו'", ועל ידי בטחון זה ה' נותן כח לאדם להבין ולהשכיל.

וכל דרכי היצר הוא רק להפיל פחד על האדם שלא יעפיל לעלות, אבל הוא דרך הכסילים לפחד מוכר, וכמו בעולם המסחר שדבר זה פשוט לכולם, שמי שאינו משקיע ובוטח בה' אינו מצליח לעולם.

ואחד מן הראשונים חיבר ספר "ברוך שאמר" על הלכות ציצית, וכתב בהקדמתו שקרא שם הספר "ברוך שאמר" על שם המעשה, שבקטנותו לא ידע כי אם להגיד ברוך שאמר, והיה הולך לבהכ"נ ומתפלל תמיד לפני ה', לפני ארון הקודש בבכי, והיה אומר בהתחננו את המזמור ברוך שאמר, עד שזכה

למד מכאן הגאון ר' מאיר רובנמן זצ"ל את ענין העמלות, שבכל דבר גשמי אין תכלית לעמלות, אלא העמלות היא אמצעי לאיזה תכלית, אבל בענינים רוחניים העמלות היא גוף התכלית, וכמו שכתוב "כי אדם לעמל יולד", ובשכר העמל זוכה לעשות גם מה שאינו יכול לעשות ונקרא על שמו.

ועל דרך זה ביאר באופן נפלא את תפילתו של רבי נחוניא בן הקנה לאחר הלימוד, שאומרים "מודה אני לפניך וכו' ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות וכו', אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר". ולכאורה הרי הם עמלים ומקבלים שכר, שהרי הם עובדים בשביל להרויח כסף. אלא הביאור הוא, שאת הכסף אינם מקבלים על עמלם אלא על התוצאה שנותנים, ואם יעמלו הרבה ולא יספקו סחורה לא יקבלו כסף, אבל אנו גם בשביל העמלות מקבלים שכר.

וזה מה שאמר הקב"ה למשה "עסוק אתה בידך נראה כמקימו", שהותך היא לעמול ולנסות להקימו, ואף שהמשכן הוקם מאליו, אבל כיון שאתה עמלת ועסקת בהקמתו לכן הוא נקרא על שמך.

"וישם את המנרה באהל מועד נכח השלחן" (מ, כד).

אמרו חז"ל (ב"ב כה, ב) הרוצה שיחכים ידרים (יתפלל לצד דרום), וישעשיר יצפין, וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום.

ביאר הבית הלוי (שמות יט, ה), שהמנורה רומזת לחכמה (כן ביאר רבינו גרשום), והשלחן רומז לפרנסה והמונויות. ולכן המנורה עמדה במקדש בצד צפון, כי החכמה נקראת ימין וכמו שכתוב "לב חכם בימינו", והשלחן עמד בשמאל. וכל זה היה עמידתם בעצמם בבית המקדש, אבל אדם הנכנס לבית המקדש אצלו היתה המנורה בשמאלו והשלחן בימינו, שהרי הפתח היה בצד מזרח וממילא ימינו הוא צד צפון שבו היה השלחן.

ויש לומר שזה בא לרמוז שבתחילה כשנכנס לקודש לעבודת ה', בלימוד התורה, יכול הוא ללמוד גם שלא לשמה, וכמו שאמרו חז"ל "לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה", אבל כשהולך לעסוק בפרנסתו, שגם בזה הוא צריך כוונה לשם שמים, בזה לא הותרו להתחיל בשלא לשמה, ואם יתחיל כך לא יוכל לעזוב את תאוות העוה"ז, וצריך כבר מתחילה לעסוק במלאכתו לשם שמים.

ולכן כשנכנס למקדש היה רואה את המנורה שהיא החכמה בשמאלו, וזה מרמז על הלימוד שלא לשמה שאמרו עליו חז"ל "למשמאילים בה עושר וכבוד". ובצד ימין שהוא הלשמה, שם הוא רואה את השלחן שמרמז על הפרנסה, שם צריך כבר בכניסתו שיעסוק בה לשמה.

והגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל אמר על כך רמז נוסף, שבציורי לשים את המנורה נוכח השלחן מלמדת אותנו התורה שכל עיסוק בעניני הפרנסה והמוון צריך הוא להיות לאור התורה.

אותו ה' והיה חכם גדול עד שנמנה בין הראשונים, ועל כן קראו "ברוך שאמר". ומכאן יש ללמוד איך שקונים חכמה מאמונה.

וכן מסופר על הגר"ח מוואלווין זצ"ל, כשלא ידע איזה דבר הלכה, התבונן ביראת ה', והתפלל לפניו יתברך. וכן מצינו בחז"ל שנתקן תפילה בכניסתם לבית המדרש וביציאתם, כי זהו דרך קניית החכמה, על ידי בטחון ואמונה.

"ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו" (למ, לה).

כתב רש"י, שלא היו יכולין להקימו, ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן, הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לקפוץ, ומשה העמידו. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא איך אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו עסוק אתה בידך נראה כמקימו, והוא נוקף וקם מאליו, וזהו שנאמר "הוקם המשכן" הוקם מאליו.

א. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מו, אמר להו רבי חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן (שבת מט, ב).

ופירש רש"י, אותן המנויות שם בפרק כלל גדול היו צריכין למשכן, ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת המשכן ללמוד הימנה, והיינו, שבפרשת ויקהל נסמכה פרשת איסור שבת לפרשת מלאכת המשכן, ולומדים מכך שהמלאכות האסורות בשבת הם המלאכות שנעשו במשכן.

וכן אמרו (שבת עג, ב) שכל מלאכה שהיתה במשכן אע"פ שיש מלאכה הדומה לה מנו אותה למלאכה בפני עצמה, ולכן מנו זורה בורר ומרקד לג' מלאכות שונות. ועוד דרשו (שם ע, א) "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, ששית ימים תעשה מלאכה", "אלה" בגימטריה ל"ו, "דברים" הם שנים, ה' של "ה' דברים עוד אחד. הרי ל"ט מלאכות שהזהיר משה.

ובעל הטורים ביאר, שאף שבכמה מקומות כתוב "אלה הדברים" ולא דרשו כך, אבל כאן מפני שבמלאכת המשכן כתוב "זה הדבר" (פסוק ד) לכן דרשו כן. והביא שם עוד כמה רמזים לל"ט מלאכות מפסוקים אלו.

ב. וחקר האגלי טל (פתיחה) האם המלאכות האסורות בשבת נלמדות מהמלאכות שנעשו לצורך בניית המשכן, או אף מעבודת הקרבנות שהיתה במשכן. והביא שנהלקו בזה הראשונים. רש"י (שבת מט, ב) כתב שהיתה זריעה וקצירה במשכן לצורך הסממנים שבהם היו צובעים את התכלת ועורות אילים. וכן היו צריכים לטחון וללוש את אותם הסממנים.

אמנם רב האי גאון (מובא באוצר הגאונים שבת, קנו) כתב, "וששאלתם וכו' זריעה וקצירה היאך הוא במשכן. תשובה. הלא יש בקרבן תמיד כל היום עשירית האפה סלת, ובקרבן אהרן חביתים שבכל יום, ובמלואים סל המצות, וכל אלה מומעשה משכן ואין מביאין כל אלה אלא מן הזרע ומן הקציר וכו' ומה חרישה היתה במשכן שהיו חורשין ליטע סממנים, וסממנים אלו הם של קטורת ויש בזאת חרישה וזריעה וקצירה".

ונראה שהם נחלקו בחקירה זו, שרש"י סבר שלומדים רק ממלאכת בניית המשכן עצמו, ורב האי גאון סבר שלומדים אף מהמלאכות שנעשו בהקרבנות.

ג. והוסיף האגלי טל, ששיטת רב האי גאון מקורה בירושלמי. שהנה מבואר (שבת צב, א) שהמוציא בין בימינו בין בשמאלו, בתוך חיקו או על כתיפו חייב, שכן משא בני קהת. ופירש רש"י, שכן בני קהת נשאו את הארון, ולכן אף בתוך חיקו חייב שכן היה דרכם. וכן פירש הרמב"ם בפירושו המשניות (י, ג).

ועוד כתב רש"י, ובשם רבינו יצחק בר יהודה מצאתי, שאמר בשם רב האי, שמפורש בתלמוד ירושלמי (י, ג) ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המשחה, שמן אחד בימין, ושמן אחד בשמאל, והקטורת בחיקו, והחביתין בכתף. וכן רבינו חננאל ביאר בדברי הירושלמי.

ונראה שנהלקו בנדון זה, שהירושלמי סבר שלומדים את איסורי המלאכות אף ממעשה הקרבנות, ולכן למד דין הוצאה ממה שבני קהת נשאו את השמן והקטורת. אבל רש"י סבר שלומדים את המלאכות ממועשה המשכן, ולכן סבר שלמדו ממשא בני קהת את הארון. ואם כן נראה שמקור דבריו של רב האי גאון הם מדברי הירושלמי הללו.

ד. ולגבי מלאכת האופה, הקשו (שבת עד, ב) מדוע לא נקטו ביישול סממנים ונקטו אופה שלא היה במלאכת המשכן. ותירצו, שהתנא סידר את המלאכות לפי מלאכת הפת, ולכן נקט האופה ולא המבשל.

[ובתוספות הרא"ש (עד, א) כתב שאף שהיתה אפיה במשכן לצורך בדיקת צבע התכלת וכמבואר במנחות (מו, א) שעל ידי האפיה בודקים את צבעו אם משתנה לטובה או לרעה, אבל עיקר הדבר במשכן היה הכישרון של הסממנים, ולכן הקשו מדוע נקטו את הטפל ולא את העיקר].

והקשה האגלי טל, שלפי דבריו של רב האי גאון הלא היה אפיה בלחם הפנים ובחביתין, ומדוע אמרו שלא היה אפיה במשכן, והרי לומדים אף מהקרבנות. ובאמת שהמאירי (עג, א) כתב "ומכל מקום אפיה לא היתה במשכן שאין אפיה אלא בפת ופת לא היה צריך למלאכת המשכן, ואל תשיבני לחם הפנים שאין הכונה במה שנעשה שם אחר השלמות בנין המשכן אלא מה שנעשה שם בעוד שהיו בונין אותו, אבל כל שאר המנויות היו במשכן בסממנים של צבע תכלת וארגמן". והוא כשיטת רש"י.

ועוד קשה על דבריו ממה שהקשו (עג, א) לגבי מלאכת שוחט היכן היתה במשכן, ופירש רש"י שבשביל העורות אילים היה די בחניקה ולא היו חייבים לשחטם. ולכאורה הלא היתה מלאכה זו במשכן בשחיטת הקרבנות.

ותירץ האגלי טל יישוב נפלא, והקדים את דברי בעלי התוס' (מושב זקנים, ויקהל) שמושה דחק להקהיל את כולם, כיון שהיו סבורים לעשות מלאכה בהיתר בשבת לצורך המשכן, ולכן הקהיל את כולם ואפילו מחדריהם שעשו בהם מלאכה, והזהירם על איסור מלאכת המשכן בשבת, ולכן נסמכו הפרשיות זו לזו. ואם כן נמצא שיש מסמיות הפרשיות שני לימודים, איסור מלאכה בשבת במלאכות שנעשו במשכן, וגם שבמשכן עצמו אסורים לעשות מלאכות אלו בשבת.

ואם כן יש לומר שאף בלימוד שלומדים את המלאכות האסורות ממה שנעשו במשכן, הם דוקא מהמלאכות שהיו אסורות במשכן, אבל מדברים שנעשו בשבת בהיתר אין ללמוד מהמשכן לאיסור.

ולכן אף ששחטו קרבנות במשכן, וכן אפו לחם הפנים בשבת (עיי' שם שהאר"ך בפרט זה), אין ללמוד לאסור זאת משום מלאכה, שהרי מלאכה זו היתה מותרת במשכן, ולכן אמרו שלא היה שחיטה ואפיה במשכן. ורק לגבי זריעה וחרשה שהיו אסורים לעשותם לצורך המשכן בשבת, מהם לומדים את האיסור.

ה. והנה רש"י (שבת יח, א. קמו, ב) פירש לגבי סחיטת זיתים וענבים שהם תולדה של דש. וכן כתב הרמב"ם (שבת ח, י) הסוחט את הפירות להוציא מימיהן חייב משום מפרק. ובהלכה זו כתב שמפרק הוא תולדה של דש.

אמנם לדברי רב האי גאון יש לומר שסחיטה היא אב מלאכה, משום שהיה במשכן סחיטת זיתים לצורך שמן המשחה ושמן המאור והנסכים. ומה שלא מנו אותה למלאכה בפני עצמה, יש לומר כמו שכתבו התוס' (עד, א) לענין מנפץ שלא מנו אותה למלאכה כיון שהיה כמו דש אלא שזה כתבואה וזה בפשתן.

ומה שזורה בורר ומרקד הם חלוקים לשלש מלאכות, כבר נחלקו בזה רש"י ויר"ח. רש"י (עג, ב) פירש, שזה בקשין וזה בצורות וזה בקמה. אולם רבינו חננאל (עד, ב) פירש, שזורה הוא ברוח ומרקד הוא ביד ובורר הוא בכלי. נמצא שנהלקו רש"י ויר"ח האם החילוק הוא בין הדברים הנבררים (הנפעלים) או בין סוגי פעולת הברירה.

ואם כן לפי פירוש רש"י היה מקום לומר שסחיטה ודש צריכים להימנות כשני מלאכות שהרי זה ביבש זה בלח. וממה שלא מנו מלאכת סחיטה לאב מלאכה, סבר רש"י שאין ללמוד אלא מן המלאכות שנעשו במשכן עצמו ולא במלאכת הקרבנות, ולא היה סחיטה במשכן.

אבל לדברי רב האי גאון שסבר שלומדים אף ממלאכת הקרבנות והיה בהם סחיטה, בכל זאת לא מונים אותה למלאכה בפני עצמה כיון שהיא ממש דומה לדש שהרי שניהם בכלי, והוא סבר כפירוש הר"ח שהחילוק מלאכות הוא לפי סוגי הפעולה ולא לפי הדברים הנפעלים, ולכן אף שהיה במשכן מלאכת סחיטה לא מונים אותה כמלאכה בפני עצמה אלא היא נכללת במלאכת דש. וע"ע באגלי טל שהאר"ך והרח"ב בנידון זה, וכתבתי רק קצת ראשי פרקים.

"החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב, ב).

וכתב רש"י, נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש.

וכבר הקשו המפרשים איזה שיעור צריך שתהיה ללבנה להתקדש, והלא מיד כשרואים מקצתה צריך לקדש את החודש.

המהר"ל (גור אריה) ציין לדברי הירושלמי (ר"ה ב, ד) שהשיעור הוא כשעורה. וכיון שאין שיעור זה אלא למראית העין לכן היה צריך להראות שיעור זה למשה ולא היה די באמירה ששיעורה כשעורה.

וכן הוא ביוצרות לפרשת החודש "במדד לו שעה, עביו איך לשער, עד שטיפת שער, יקבלו יושבי שער", ומבואר שיש שיעור לרחבו.

ובספר נחלת יעקב (הביאו השפתי חכמים) כתב לבאר את התקשורת של משה על פי המבואר (ר"ה ב, ב) שהירח אינו נראה בסביבות זמן המולד כ"ד שעות. ואמר רב נחמן שלבני בכל (שהם בצד מזרח לארץ ישראל) זמן הכיסוי הוא שש שעות מהחודש הקודם וי"ח שעות מהחודש הבא, ולבני ארץ ישראל הוא מתכסה י"ח שעות מהחודש הקודם ושש שעות מהחודש הבא. ובזה היה מתקשה משה במנין השעות שבו הוא מתכסה.

וכבר הקשו על רש"י שההפרש בין בכל לארץ ישראל הוא 36 דקות (9 מעלות) ומדוע רב נחמן אמר הפרש כל כך גדול. ובבעל המאור למד שאינו על בכל אלא על סין שהיא בקצה המזרח.

ואת דעת רש"י ביאר בהגהות בן אריה (מובא בהגהות וחידישים) שמדובר שהמולד היה כמה דקות קודם חצות היום בארץ ישראל, ואם כן אי אפשר לראות את הירח מרוב קטנותו שש שעות (ולעולם בכל מקום אי אפשר לראות את הירח 6 שעות קודם המולד ו-6 שעות אחר המולד מרוב קטנותו), ורק כמה דקות לפני השקיעה אפשר לראותו, אמנם בבבל שהשקיעה מוקדמת ב-36 דקות קודם אינם יכולים לראות את הירח בזמן המולד שכבר הוא שקע, ורק למחרת בבוקר יוכלו לראותו, ולכן אמרו שבארץ ישראל הירח יהיה מכוסה רק שש שעות ובבבל י"ח שעות. וכן להיפך לגבי הירח של החודש הקודם, שבארץ ישראל לא יוכלו לראותו באותו יום כי כבר עלתה השמש, ויכלו לראותו רק ביום הקודם לפני השקיעה, אבל בבבל שהמולד הוא לאחר חצות אם כן יכלו לראות את הירח באותו יום בבוקר. [וע"ע בספר מגיד הרקיע מעמוד 489 והלאה].

ובחידושי מרן הגרי"ז הלוי זצ"ל (על התורה) כתב לבאר, שהדין של שיעור לא הוצרך לזמן שמקדשין על פי הראיה, שאז לא היו יכולים לראות את הירח עד שש שעות מהמולד, אלא שאף בזמן שמקדשין על פי חשבון, גם נאמר הדין שאין מקדשין אלא רק לאחר שש שעות ואפילו שלפי החשבון היה כבר המולד, וזה הדין שנתקשה משה ולימדו הקב"ה שיש שיעור בלבנה שתהיה בגודל של לאחר שש שעות.

וע"ע בפירוש הרא"ם שכתב ליישב בכמה דרכים ודחאם.